

İMLÂ VE TERİM BİRLİĞİ

PROF.DR. HAMZA ZÜLFİKAR

Sayın Devlet Bakanımız, Değerli Dinleyiciler.

Bu anlamlı günde birbirinden güzel konuşmalar dinlediniz. Son konuşmayı da ben yapacağım. Bu durumu önceden bildiğim için kısa bir konuşma yapıp sabrınızı taşırmamaya, düşüncelerimi, gözlemlerimi yalın bir üslûpla vermeye çalışacağım. Amacım, bu önemli günde dilimizin içinde bulunduğu olumsuzluklardan birkaçını sunmaktır.

Millet olarak Türkçeye karşı duyarlılığımız var. Aslında bu, her millete nasip olmayan güzel bir duygu, bir haslettir. Dil ile ilgili bir konu ortaya atıldı mı, hemen pek çok kimse bir şeyler bulup konuşabiliyor. Bazen bunu kendisine verilmiş, bir hak bazen de görev sayıyor.

Bu davranışın Atatürk İnkılâplarının bir kolu olan Türk Dil İnkılâbına olan saygıdan veya inkılâba sahip çıkmaktan ileri geldiğini düşünebiliriz. Böyle asil bir duyguyu takdirle karşılarız.

Dil sevgisine dayalı bu güzel ve olumlu gelişmenin yanı sıra bu gün daha rahat değerlendirebileceğimiz birtakım durumların ortaya çıktığını görüyoruz. 50-60 yıl boyunca süren gelişmeler genellikle Türkçedeki Arapça ve Farsça kökenli kelimelere bir tepki olarak kendini göstermiştir. Bu arada dikkatler yalnızca Arapça ve Farsça kelimeler üzerinde yoğunlaştırıldığından Fransızcadan ve daha sonra İngilizceden Türkçeye akın akın giren kelimelere karşı bir kamu oyu oluşturulamamıştır. Batı hayranlığı, bu akımı kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır. Bu arada dil sevgisi de bazı kesimlerde amacından uzaklaştırılarak yozlaştırılmış, hatta sınır tanımayan, uzmanlığı hiçe sayan bir aşırı müdahaleciliğe dönüştürülmüştür. 1932 yılı sonrası sağlanan ciddiyet, disiplin zamanla bir tarafa itilmiş meslekten olsun ya da olmasın her kişi ve kuruluş kendisince bir şeyler yapmaya kalkışmıştır. Bu kuruluşlar arasında devletin kurumlarını da görebiliyoruz. Türk Standartları enstitüsü kendince imlâ standardı diye bir mesele üzerinde çeşitli toplantılar yapmış ve yayınlar ortaya koymuştur. Bir başka zamanda Kültür Bakanlığı'nın Türk Dil Kurultayı yaptığına, imlâ meselelerini ele alan komisyonlar kurduklarına şahit oluyoruz.

Görev ve sorumluluk alanlarının kanunlarındaki maddelere rağmen birbiri içine girmesi kargaşayı yaratan sebeplerin başında gelmektedir. Bu kargaşadan yararlanıp uzunca bir zamandan beri Arap harflerine yeniden dönmeyi telâffuz eden ve bu konuda yayın yapan bir başka cephenin de oluştuğunu burada belirtmemiz gerekir.

"Efendim burası demokratik bir ülkedir. Herkes istediği alanla ilgilenebilir, yayın yapabilir." Doğrudur. "Tekelci zihniyet artık terk edilmelidir." Bu da doğrudur. Ama uzmanlık gerektiren konularda da insanlar, haddini, hududunu bilmelidir. Konuyla ilgili kurumlara öncelik tanınmalı, onların uzmanlık alanlarına girilmemelidir. Herkes, her kuruluş ulu orta bu milletin diline, imlâsına, sözlüğüne, gramerine, konuşmasına, telâffuzuna müdahale edip kargaşa yaratmamalıdır. Kişiler ve kurumlar sorumluluk alanlarını bilmelidir. Bunun yanında ilgi alanı dil olan kurum ve kişiler de, bu meseleyi siyasetten, müdahaleden uzak tutmasını bilmeli, inandırıcı, verimli, üretken olmalı, saygınlığı korumalıdır.

İşin ideali bu olması gerekirken Türk Dil Kurumu, 1960 yılından bu yana sürekli yıpranmıştır. 11 baskı yapan İmlâ Kılavuzu'nun her baskısında değişiklikler yapılmıştır. Falih Rıfkıların, Ruşen Eşreflerin, Yakup Kadrielerin, Celâl Sahirlerin, Ragıp Hulusilerin harf inkılâbıyla birlikte benimsedikleri ve uyguladıkları imlâ kuralları alt üst edilmiştir. Kabul etmeliyiz ki, onlar bu dili bizden çok daha iyi biliyor ve kullanıyorlardı.

1988 baskılı İmlâ Kılavuzu da birtakım değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler büyük ölçüde bozulan imlâyı yeniden rayına oturtmak düşüncesine dayanır. Alınan tepki ise, Türk Dil Kurumunun yeni biçimindedir.

Şimdi beliren birtakım tereddütler var. Bu tereddütler, inandırıcı bir çözüm bekliyor.

Müsaade ederseniz bu gün içinde bulunan bu imlâ ve terim kargaşasıyla ilgili birkaç örnek vermek istiyorum.

"Efendim şu düzeltme işareti kaldırılmaları hiç de iyi olmadı. *Fevkalade* olur mu? *la* hecesi burada ince okunur dolayısıyla düzeltme yani inceltme işareti koymak gerekir." Bir başkası "Efendim, *aciz* diyor çocuklarımız. Olur mu hiç? *a* hecesi uzundur, üzerine düzeltme işareti koymak gerekir." Bu düşüncelere karşı olan bir başkası ise, "Aman efendim, kalkmıştı bu işaretler, yeniden mi konacak? Bunlar hiç gazete, dergi okumuyor mu? Açıp bir baksınlar, bu işareti kullanan kaldı mı?"

Bu gün kelimesinin birleşik yazılışına bakan bazı kimseler *her gün* kelimesini de birleşik yazıyorlar. Televizyonlarda da bu yazılışı sık sık görebilirsiniz. Sorduğunuzda herkesin kendine göre bir cevabı var.

Faks sözünü *x* ile yazanın savunması şöyle. "Bu kelime, uluslararası bir sözdür. Bütün dünya böyle yazıyor." "Peki bir İmlâ Kılavuzu'na bakalım, göreceksiniz bunun doğru yazımı *faks*'tır." dediğiniz zaman sizi şovenlikle, çağ dışı kalmakla suçluyor.

Bazıları, gene Türk Dil Kurumunun sözlüklerinde, imlâ kılavuzlarındaki şekillere itibar etmeyip de *da'va*, *san'at*, *ma'na*, *te'lif* örneklerinde olduğu gibi ayın ve hemze sesi bulunduran kelimeleri Arap gibi telâffuz etmemizi istiyor. Aksi hâlde bizi cahillikle suçluyor. Türkçenin bu sesleri erittiği ne yazık ki dikkatlerden kaçıyor.

Kargaşayı vurgulamak üzere verdiğimiz örneklere paralel olarak bazı otoriteler de işi bir başka yöne çekmektedirler.

"Efendim, imlâ bir taammülden ibarettir. İmlâda kural aranmaz. Hangi şekil yerleşmişse doğrusu odur. Bu görüşe göre sureta imlâsı oturmuş ama yanlış bir şekil bu hâliyle kalmalı. "*Hristiyan* mı, *Hıristiyan* mı yazalım? Nasıl yazarsan yaz." İmlânın oturmasını bekleyeceğiz. Uzun zamandan beri *preface*, *foreword* karşılığı olarak Türkçede *ön söz* kelimesi kullanılır. Kimisi ayrı yazar pek çok kimse de birleşik. Ayrı yazanlar her iki kelimenin de gerçek anlamında olduğunu savunarak bunun *preface* veya *foreword* kelimelerinin çevirisi olduğunu haklı olarak ileri sürerler. Öte yandan bu duruma başka çözümler getirenler de var. Türkmen ve Azeri lehçelerinde geçen *söz başı* tamlamasını öneriyorlar. Hatta gene *ön* ve *söz* kelimelerinden yararlanıp tıpkı *söz başı* örneğinde olduğu gibi *söz önü* tamlamasına da rastlanmaktadır. *Önsöz* diye birleşik yazılan ve *preface*, *foreword* kelimelerine karşılık olan bu kavramı aynen çevireceğimize bunu Türkçenin kurallarına uyarak karşılamalıyız. Benzeri daha pek çok sorun varken her şeyi taammüle teşvik edemeyiz.

Sabrınızı taşırmadıysam bir başka tablo da terim alanından sunmak istiyorum. Bir öğretim üyesi *sert ses* terimini, diğeri *tonsuz* veya *sedasız* terimini benimsiyor. Bir başkası ise bu kavramı *ötiümsüz* terimiyle karşılıyor. Aynı kavrama verilen değişik adlar. Önceleri *sâit* ve *sâmit* daha sonra *sesli* ve *sesiz* biçiminde Türkçe köklere dayanan bu iki terim, zamanla beğenilmeyip *ünlü* ve *ünsüz* yapıldı. Bu kavramı *konsonant*, *vokal* sözleriyle karşılayanlar da var. Bu kesiti hemen her alanın terimleri arasında görebilirsiniz. Bu terim önerilerinden artık vazgeçmeli. Türkçenin kurallarına uyan ve kapsamlı,

mümkün olduğu kadar Türkçe köklere dayanan tek şekilde birleşmeliyiz.

Her önüne gelen imlâ kılavuzu, sözlük yazmamalıdır. Yazacaksa Türk Dil Kurumunun imlâ kılavuzunu, sözlüğünü esas almalıdır. Aksi halde bu kişisel tasarrufların önü alınmaz.

"Efendim, *raslamak* fiilinin imlâsı oturmuşken siz Türk Dil Kurumu olarak neden *rastlamak* yaptığınız? Öte yandan *dersane* örneğinde olduğu gibi imlâsı benimsenmiş kelimeyi, neden *dershane* diye imlâ kılavuzunuza aldınız? Asıl kargaşayı siz çıkardınız. Durup dururken bir *h* harfi neden eklediniz?" Birbirimize kızmadan, sinirlenmeden dilciliğin gereklerine uyararak *hane* sözünden *h* sesinin neden atıldığını önce tartışmalıyız.

1988 baskılı İmlâ Kılavuzu'nda getirilen esaslar yeni değildir. Bu yapıdaki kelimeler 1960'lı yıllara kadar böyle yazılıyordu. *rastlamak*, *dershane* örneklerinde düşürülen sesler, telâffuzla ilgili bir meseledir. Türkçe, okunduğu gibi yazılır biçimindeki savunmanın bilimsel dayanağı yoktur. *h* sesini *darphane* örneğinde de mi düşüreceğiz. *Yemekane* mi yazacağız? *Adilane*, *hasmane*, *dostane* gibi kelimelerde geçen ve zarf yapan, yabancı *-ane* ekiyle *ders-ane* 'deki *-ane*'yi öğrencilerimize nasıl açıklayacağız?

Bazen kelimesini, yapay olarak *bazan* biçimine soktular. Şimdi 1988 baskılı İmlâ Kılavuzu'nda *bazan* doğru biçim olarak gösteriliyor. Bir kelime yapay olarak ünlü uyumuna sokulamaz. Ayrıca bu yolla da yabancı bir kelimeler Türkçeleştirilemez. Bu durum, keyfi bir müdahale olur ki her kişiye göre değişebilir.

Bir iki örnekle çıkarılan kargaşayı, yaratılan tereddüdü gündeme getirmeye çalıştım. Sorunlar tabii ki, bu birkaç örnekle sınırlı değildir. Yanlış, doğru diye belletilmiştir. Doğruları esas almaya kalktığınız zaman yalnız kalıyorsunuz.

Şimdi diyeceksiniz ki, Türk Dil Kurumunun yönetimi sizde, buyurun çözümleri. Kırk da üyeniz var.

Elbette bu sorunları çözmek bizim görevimizdir. Bu konularda atılmış somut adımlarımız vardır. Ancak bütün bunların toplumsal bir mesele olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir. Türk Dil Kurumunun bütün bu sorunların altından tek başına kalkması, ülke çapında dil ve imlâ birliği sağlaması zor iştir. Bu iş, destek ister. Bütün bunları tartışmamız, kamu oyuna doğruları göstermemiz gerekir. Elimizdeki tek yayın organı *Türk Dili* dergisidir. Devlet televizyonu dahil olmak üzere pek çok gazete ve dergide ikide bir "Türk Dil Kurumu kapanmıştır" diye propaganda yapılır. Bazı insaf sah-

pipleri de Resmî Türk Dil Kurumu adını kullanıyorlar. Bunlara geçici olaylar nazarıyla bakıyoruz ve önemsemiyoruz. İçinde bulunduğumuz iletişim ortamının Türk Dil Kurumunu anlaması ve çalışmalarına kulak vermesi gerekir. Biz bilimsel olanı, akılcı olanı arıyoruz. İmlâyı bir daha değiştirilmeyecek biçimde yerleştirmek taraftarıyız. Türk Dil Kurumu yeniden şekillendikten sonra sorunlara birlikte eğilmek için uzattığımız eller itilmiş, yaptığımız teklifler geri çevrilmiştir. Biz, bu alanın hocalarıyız. Bilimin verilerine bağlı kalmak zorundayız. Ne yapıp yapıp 2000'li yıllara girerken imlâda terimlerde bir birliğe varmanın yollarını bulacağız. Köklü, büyük eserler ortaya koyacağız. Her şeyde olduğu gibi burada da devletin yardım ve desteğine ihtiyacımız vardır. İmlâ ve terim birliğinin öncelikle devletin kurumları içinde kurulabileceğine inanıyoruz. Aksi hâlde amatörler, televizyonlarda, gazete ve dergilerde, yayınladıkları kitaplarda her gün bir başka öneriyle bu kargaşayı sürdüreceklendir.

Türk Dil Kurumu, 1932 yılının şevk ve heyecanını yeniden yaratmak azim ve kararındadır.

Türk dili zengin geniş bir dildir, her mefhumu ifadeye kabiliyeti vardır. Yalnız onun bütün varlıklarını aramak, bulmak, toplamak, onlar üzerinde işlemek lâzımdır.

Atatürk